

Wstęp

Niniejszy tom jest zbiorem tekstów poświęconych wybranym tendencjom we współczesnych badaniach nad semantycznymi i pragmatycznymi zagadnieniami w szeroko rozumianej komunikacji. Najnowsze badania z zakresu językoznawstwa, filozofii języka i teorii komunikacji wyraźnie wskazują, że jednym z głównych źródeł trudności o charakterze zarówno teoretycznym, jak i metodologicznym w badaniach nad szeroko pojętym znaczeniem są niejasne (a być może nie dające się nawet dokładnie ustalić) granice pomiędzy semantyką a pragmatyką. Badanie tych trudności jest jednym z motywów spajających przedstawione opracowania. Jednakże zebrane teksty w znaczący sposób różnią się między sobą pod wieloma względami. Autorzy reprezentują odmienne podejścia teoretyczne i tradycje filologiczne, a ich badania dotyczą danych z różnych języków (polskiego, angielskiego, hiszpańskiego, rosyjskiego). Przedstawione teksty obejmują szerokie spektrum obszarów badawczych: poczynając od deminutywów, przez wyrażenia o tzw. znaczeniu ogólnym, profile komunikacyjne, język potoczny i perspektywę – po rolę gestów w komunikacji.

Otwierający niniejszy zbiór rozdział Doroty Gorzyckiej ma charakter przeglądowy i dotyczy statusu form zdrobniających. Autorka przybliży wyniki badań nad znaczeniem deminutywów w językach rosyjskim, włoskim, niemieckim i angielskim. Wieleść funkcji, jakie zdrobnienia pełnią w komunikacji, skłania Gorzycką do stwierdzenia, że deminutywa stanowią kategorię z pogranicza semantyki i pragmatyki. Z tej konkluzji wynika, z kolei, postulat, by nie dokonywać ostrego podziału pomiędzy tymi dwoma dziedzinami językoznawstwa.

Obszerny rozdział Sebastiana Żurowskiego jest poświęcony kontekstowej interpretacji wyrażen o tzw. znaczeniu ogólnym, poprzez które rozumie się czasowniki używane w wielu kontekstach i zastępujące inne czasowniki. Proponuje się uznanie, że tego typu wyrażenia są semantycznie puste i w konkretnych kontekstach przejmują znaczenie czasownika właściwego, który tworzy wyjściową strukturę predykatowo-argumentową zdania. Z takiego podejścia wypływa operacyjny charakter jednostek języka: to nie kształt morfologiczny danego wyrażenia czyni z niego jednostkę języka, lecz operacja jego umieszczenia w zdaniu zamiast właściwego czasownika. Stąd tytułowe wyrażenia o tzw. znaczeniu ogólnym są określone tutaj jako asemantyczne operacje

zasłówkowe. Istotna część rozdziału dotyczy wydzielenia tego typu zwrotów w polszczyźnie, a także ich semantycznej niesamodzielności i pragmatycznych funkcjach w tekstach.

Rozdział Marka Barana stanowi próbę określenia parametrów typologicznych umożliwiających socjopragmatyczną typifikację profili komunikacyjnych. Autor przedstawia argumenty za uznaniem, że szereg mechanizmów komunikacyjno-interakcyjnych przyczynia się do utworzenia pewnego modelu interakcyjnego, odpowiadającego określonej logice socjokulturowej wspólnej dla danej społeczności. W opracowaniu wskazuje się, że wśród parametrów służących wyróżnianiu oraz opisywaniu etnolektów znajdują się: koncepcja grzeczności językowej, ilościowa i jakościowa waga słowa, koncepcja relacji interpersonalnych, koncepcja jednostki, stopień rytualizacji i parametr emotywności. Końcowa część rozdziału dotyczy problematyki określania profili komunikacyjnych od strony metodologicznej.

Aspektom wewnętrznej dyferencjacji języka w literaturze pięknej poświęcony jest rozdział Joanny Mielczarek. Autorka snuje rozważania na temat możliwości wskazania elementów o charakterze potocznym w tekstach literackich, przy czym potoczność jest definiowana jako spontaniczność w wymianie replik, a nie jako zbiór konkretnych form językowych. Tak rozumianą potoczność niełatwo jednak zidentyfikować w literaturze ze względu na wielość funkcji, jakie mogą pełnić formy językowe rozpoznawane jako potoczne. Współczesna proza czeska dostarcza pod tym względem interesujących danych, ponieważ dobór fonetycznych i morfologicznych cech rozpowszechnionej odmiany mówionej języka czeskiego bywa używana przez pisarzy do kunsztownych intelektualnych stylizacji.

Różnorodne sposoby rozumienia terminu „perspektywa” stanowią przedmiot analizy w rozdziale Aleksandry Majdzińskiej. Autorka przedstawia historię tego pojęcia i jego rolę w różnych dyscyplinach, a także szczegółowo omawia teorię perspektywy w językoznawstwie kognitywnym Ronalda Langackera, następnie wysuwa propozycję zastosowania tego modelu w analizie tekstów literackich na podstawie będących swego rodzaju literackim eksperymentem *Ćwiczeń stylistycznych* Raymonda Queneau.

Zamykający tom tekst Anety Załazińskiej wykracza poza badania nad językiem w sensie werbalnym i omawia współwystępujący z warstwą słowną gest. Podkreśla się, że gest współtworzy semantyczną i pragmatyczną zawartość komunikatów. Przy swojej znakowej odmienności, gesty pomagają odkryć znaczenia oraz intencje komunikacyjne – zarówno te wyrażone werbalnie, jak i te, na które słowa zaledwie wskazują czy te, które nie są w słowach wyrażone. Autorka proponuje rozszerzenie pojęcia aktu mowy na niewerbalne elementy komunikacji, zauważając przy tym, że takie podejście wiąże się z pytaniami o status pragmatyczny znaczeń wyrażanych za pomocą gestów oraz rolę gestów w procesie negocjowania znaczeń między uczestnikami aktu komunikacyjnego.

Wypada mieć nadzieję, że zamieszczone w tomie teksty będą stanowić choćby drobny przyczynek do współczesnych badań semantycznych i pragmatycznych, zarówno w kontekście językoznawczym, jak i w wymiarze interdyscyplinarnym.

Pragnę podziękować prof. Renacie Przybylskiej i prof. Aleksandrowi Kiklewiczowi za przygotowanie recenzji, a profesorowi Piotrowi Stalmaszczykowi za zachętę i wsparcie, jakie otrzymałem w trakcie opracowywania tego tomu.

Wiktor Pskit